

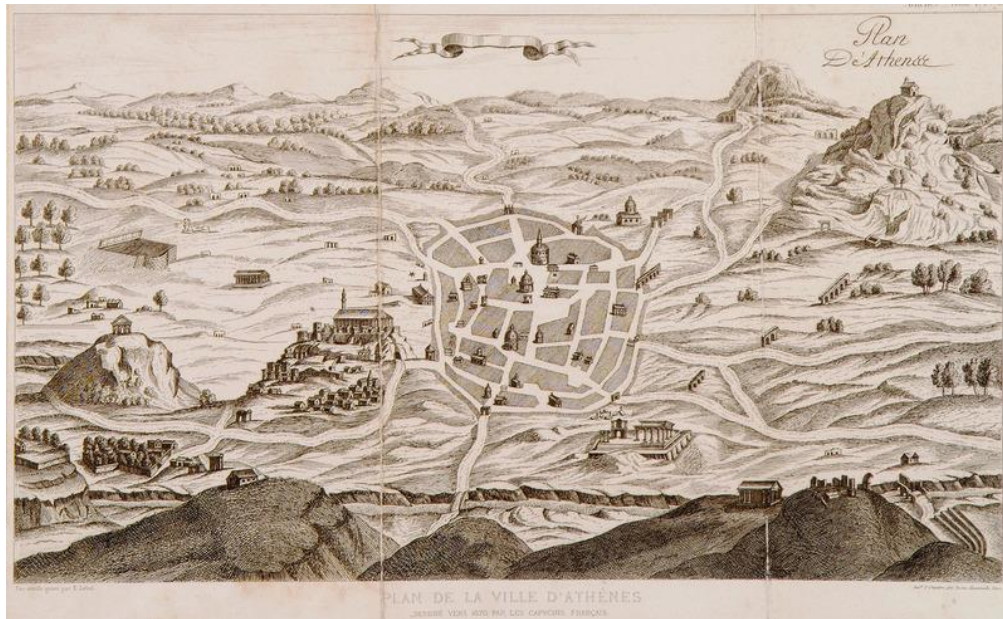
Μάθημα 2ο

Ο χάρτης των Καπουτσίνων και η «ανακάλυψη» της Αθήνας

Τον δέκατο έβδομο αιώνα εγκαθίστανται σε διάφορες περιοχές του υπό οθωμανικού κυριαρχία ελλαδικού χώρου Καπουτσίνοι μοναχοί. Οι Καπουτσίνοι είναι τάγμα μοναχών της Καθολικής Εκκλησίας που ιδρύθηκε το 1525. Οι μοναχοί αυτοί ζούσαν εξαιρετικά φτωχικά, φορώντας μόνο ένα καφέ ράσο. Το ράσο τους είχε μια κουκούλα και αυτή έδωσε το όνομα στο τάγμα, καθώς στα ιταλικά *carpuccino* σημαίνει «κουκούλα».

Οι Καπουτσίνοι φρόντιζαν τους φτωχούς και ανέπτυξαν μεγάλο ιεραποστολικό έργο, το οποίο τους έφερε και σε χώρες που δεν ήταν καθολικές. Έτσι έφτασαν στα μέρη μας και ίδρυσαν μοναστήρια στη Σύρο το 1635, στην Αθήνα το 1658 και λίγο μετά στην Άνδρο. Η συνεισφορά τους στα γράμματα ήταν σημαντική, καθώς σχεδίασαν χάρτες και έγραψαν λεξικά. Ο Καπουτσίνος *Alessio da Somavera* (Αλέσιο ντα Σομαβέρα) έγραψε ένα από τα πρώτα λεξικά της νεοελληνικής γλώσσας υπό τον τίτλο *Θησαυρός τής Ρωμαϊκής και τής Φραγκικής γλώσσας* το οποίο και υπέγραψε με την εξελληνισμένη μορφή του ονόματός του ως «Αλέξιος ό Σουμαβέραιος»! Το βιβλίο αυτό, που εκδόθηκε το 1709 στο Παρίσι, ενθουσίασε ακόμη και τον Αδαμάντιο Κοραή! Ένα αντίτυπο του λεξικού αυτού βρίσκεται σήμερα στην Ωνάσειο Βιβλιοθήκη.

Άλλο ένα σημαντικό έργο των Καπουτσίνων ήταν ο πρώτος χάρτης της Αθήνας που σχεδίασαν το 1670. Το σχέδιο είναι κάτι μεταξύ χάρτη, κάτοψης και άποψης. Στο μπροστινό μέρος βλέπουμε τον λόφο του Αρδηττού: αριστερά του είναι ο ναός της θεάς Άρτεμης, που σήμερα δεν υπάρχει, και δεξιά του λίγες από τις κερκίδες του Καλλιμάρμαρου Σταδίου. Μετά είναι ο ποταμός Ιλισσός και δύο γεφύρια που οδηγούν στην πόλη. Προτού φτάσουμε στην Αθήνα, βλέπουμε τους στύλους του Ολυμπίου Διός και την Πύλη του Αδριανού.

Εικόνα 1: Ο χάρτης των Καπουτσίνων

Μπαίνοντας στην πόλη, στα αριστερά μας βλέπουμε το Κάστρο, δηλαδή την Ακρόπολη. Ο Παρθενώνας στέκει ολάκερος και έχει μετατραπεί σε τζαμί. Από τη στέγη του ξεπετάγεται ένας μιναρέζ! Στα αριστερά είναι ο ναός του Ηφαίστου, (Θησείο). Στον δρόμο για τον Πειραιά υπάρχει το άγαλμα ενός λιονταριού. Μέσα στην πόλη βλέπουμε τα πιο σημαντικά της κτίρια, όπως το τζαμί της Ρωμαϊκής Αγοράς. Βγαίνοντας από την πόλη, στα δεξιά μας είναι ο λόφος του Λυκαβηττού με το εκκλησάκι στην κορυφή του. Διακρίνονται και τμήματα από το ρωμαϊκό υδραγωγείο.

Ο χάρτης αυτός κατέληξε στη Γαλλία, όπου έπεσε στα χέρια του André Georges Guillet (Αντρέ Ζωρζ Γκυγιέ, (1624-1705) που ήταν επίσης γνωστός ως Guillet de Saint-Georges (Γκυγιέ ντε Σεν Ζωρζ), και ήταν ιστοριογράφος της Βασιλικής Ακαδημίας Ζωγραφικής. Ο Guillet έγραψε ένα βιβλίο για την Αθήνα, κάτι σαν τουριστικό οδηγό, χωρίς όμως να επισκεφθεί την πόλη. Όσα έγραψε βασιζόνταν στις περιγραφές των Καπουτσίνων, όμως για να εντυπωσιάσει τους αναγνώστες του έβαλε και πολλά φανταστικά στοιχεία. Για παράδειγμα, σχεδίασε ένα αρχαίο θέατρο με εξαιρετική λεπτομέρεια, όμως ήταν εξολοκλήρου βγαλμένο από τη φαντασία του.

Παρά τις όποιες ανακρίβειες, ο Guillet ήταν ο πρώτος που δημοσίευσε τον χάρτη των Καπουτσίνων, δίνοντας έτσι την πρώτη ρεαλιστική εικόνα της Αθήνας. Μέχρι τότε, οι εικονογράφοι της εποχής αναπαριστούσαν την πόλη χρησιμοποιώντας αποκλειστικά

τη φαντασία τους, δίνοντάς της όψη μεσαιωνική, με γοθικά καμπαναριά και ψηλούς πύργους. Καμία σχέση με την πραγματικότητα, δηλαδή! Ο χάρτης των Καπουτσίνων εντυπώσιασε τους Ευρωπαίους που μελετούσαν την αρχαιότητα και κάποιοι τολμηροί αποφάσισαν να ταξιδέψουν στην Αθήνα για να δουν με τα δικά τους μάτια την πόλη και τα μνημεία της. Οι Αθηναίοι της εποχής γνώριζαν φυσικά για το ένδοξο παρελθόν της πόλης τους, όμως οι γνώσεις τους προέρχονταν όχι από τη μελέτη της ιστορίας, αλλά από ό,τι διέσωσε η λαϊκή προφορική παράδοση. Όπως είπαμε στο προηγούμενο βίντεο, νόμιζαν ότι ο ναός του Ολυμπίου Διός ήταν παλάτι, ότι ο Πύργος των Αέρηδων ήταν σχολή του Σωκράτη και το χορηγικό μνημείο του Λυσικράτη το έλεγαν Φανάρι του Διογένη!

Οι Ευρωπαίοι ταξιδιώτες θεώρησαν καθήκον τους να καταγράψουν, να αποτυπώσουν και να ταυτοποιήσουν τα αρχαία μνημεία της Αθήνας. Την πιο μεθοδική εργασία έκαναν δύο Βρετανοί, ο James Stuart (Τζέιμς Στιούαρτ, 1713-1788) και ο Nicholas Revett (Νικόλας Ρέβετ, 1720-1804), οι οποίοι, μετά το ταξίδι τους στην Ελλάδα το 1751, δημοσίευσαν το βιβλίο τους με τίτλο *Οι Αρχαιότητες των Αθηνών*. Σε αυτό το βιβλίο βρίσκουμε λεπτομερείς απεικονίσεις του μοναστηριού των Καπουτσίνων.

Στο σχέδιο αυτό βλέπουμε την αυλή και τον λαχανόκηπο, καθώς και έναν μοναχό να ξαποσταίνει στη σκιά ενός αμπελιού. Λέγεται μάλιστα ότι οι Καπουτσίνοι έφεραν για πρώτη φορά την ντομάτα στην Αθήνα και την καλλιεργούσαν στον κήπο τους! Αν παρατηρήσουμε καλά, θα διακρίνουμε στο βάθος, ενσωματωμένο στους τοίχους του μοναστηριού, ένα αρχαίο μνημείο: είναι αυτό που οι Αθηναίοι ονόμαζαν «Φανάρι του Διογένη». Οι Stuart και Revett κατάλαβαν πως δεν ήταν φανάρι, αλλά ένα χορηγικό μνημείο, και στην κορυφή του δεν έστεκε φανάρι, αλλά ένας τρίποδας. Ο τρίποδας αυτός ήταν το βραβείο που κέρδισε ο Λυσικράτης, χορηγός της ομάδας Αθηναίων εφήβων που κέρδισε στον διαγωνισμό χορού των Μεγάλων Διονυσίων το 335/4 π.Χ.

Εικόνα 2: Η μονή των Καπουτσίων

Οι μοναχοί προστάτευαν το μνημείο για 150 χρόνια, άνοιξαν μονάχα μια πορτούλα και μετέτρεψαν το εσωτερικό σε βιβλιοθήκη. Ήταν μια έξυπνη κίνηση, καθώς το μάρμαρο προφύλασσε τα πολύτιμα βιβλία από την υγρασία και τις πυρκαγιές. Μπορούμε εύκολα να φανταστούμε ότι μέσα σε αυτή τη βιβλιοθήκη φύλασσαν τον χάρτη τους! Οι μοναχοί παρείχαν επίσης φιλοξενία σε ταξιδιώτες: ο πιο γνωστός από αυτούς που έμειναν εκεί ήταν ο Άγγλος ποιητής Λόρδος Βύρωνας. Σε ένα γράμμα που έγραψε τον Ιανουάριο του 1811, λέει πως σκαρφάλωσε στη σκεπή του μοναστηριού και η θέα της πόλης και των αρχαίων μνημείων τον εντυπωσίασε πολύ περισσότερο απ' ό,τι είχε δει στο Λονδίνο. Επίσης, δεν παραλείπει να αναφερθεί στο διαιτολόγιό του: «Τρώω καθημερινά μπεκάτσες και μπαρμπούνια» μας λέει.

Οι έρευνες των μοναχών, αλλά και των Ευρωπαίων ταξιδιωτών, ανανέωσαν το ενδιαφέρον των Αθηναίων για την αρχαία ιστορία της πόλης τους. Αυτοί που ήξεραν γράμματα ξεκίνησαν να διαβάζουν βιβλία ιστορικά και έτσι ξεχώρισαν την πραγματικότητα από τον μύθο. Όταν έφταναν ταξιδιώτες από μέρη μακρινά, δεν τους

έλεγαν πλέον παραμύθια για παλάτια και βασιλοπούλες, ούτε έπλαθαν κόσμους φανταστικούς, αλλά τους διηγούνταν την αρχαία ιστορία που πλέον γνώριζαν καλά.

Το 1813, οι πλούσιοι Αθηναίοι ίδρυσαν μια πολιτιστική εταιρεία, την οποία ονόμασαν Φιλόμουσο, ενίσχυσαν τα σχολεία, έστειλαν μαθητές να σπουδάσουν στην Ευρώπη, φιλοδοξούσαν να δημιουργήσουν μουσείο. Όλες αυτές οι παιδευτικές δραστηριότητες των Ελλήνων προετοίμασαν τον δρόμο για την Επανάσταση. Όταν αυτή ξέσπασε, η Αθήνα έγινε εμπόλεμη ζώνη. Πολλά κτίρια κάηκαν από μια πυρκαγιά που ξέσπασε το καλοκαίρι του 1821· ένα από αυτά ήταν η μονή των Καπουτσίνων. Αυτό ήταν και το τέλος της ιστορίας του μοναστηριού· μόνο το χορηγικό μνημείο στέκει σήμερα για να θυμίζει την ύπαρξή του.